

УДК 372.881.111.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203682>

Людмила КОКОРИНА,
 orcid.org/0000-0002-7738-6517

кандидат педагогічних наук,
 доцент кафедри педагогіки та методики викладання
 Горлівського інституту іноземних мов
 Донбаського державного педагогічного університету
 (Бахмут, Україна) lyuda.kokorina.85@gmail.com

Маргарита ЛІТУНОВА,
 orcid.org/0000-0002-1862-6197

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
 Горлівського інституту іноземних мов
 Донбаського державного педагогічного університету
 (Бахмут, Україна) margo.litunova@gmail.com

КОМУНІКАТИВНО СПРЯМОВАНІ МЕТОДИ І ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття засвідчує актуальність і важливість комунікативного підходу в навчанні іноземної мови в сучасній українській школі. Вимоги часу зумовлюють перехід від традиційних методів до інноваційних підходів у навчанні, які не лише більш ефективні у формуванні англійської граматичної компетентності, а ще й сприяють мотивуванню сучасних школярів до самостійної пізнавальної діяльності. У статті схарактеризовано такі методики, як «Презентація, практика, продукування», «Повне фізичне реагування» (її прийоми: «Театр», «Рухливі співи разом у класі») та «Навчання через викладання».

Незважаючи на свою структурно-семантичну спрямованість, методика «Презентація, практика, продукування» сьогодні виступає одним із комунікативних методів. Це зумовлено тим, яким чином учителі її наповнюють. Зокрема, завдяки використанню мовленнєвих вправ. Методика «Повне фізичне реагування» має психологічне підґрунтя, оскільки вона поєднує пізнавальну та фізичну активність, єдність яких приводить до швидкого запам'ятовування нового граматичного матеріалу та легкого його використання в мовленні. Різновидами цієї методики є «Театр» та «Рухливі співи», обидва засновані на умовному інсценуванні змісту текстів. Ще одна ефективна методика – «Навчання через викладання». Вона дозволяє учневі посісти місце вчителя і спробувати себе в поясненні і закріпленні навчального матеріалу. Таке навчання має свої недоліки (значні витрати часу на підготовку), але безперечною перевагою є активізація творчого мислення і розвиток певних педагогічних здібностей.

Використання комунікативно спрямованих методик навчання граматики дозволяє учням досить швидко засвоювати нові для себе граматичні конструкції, не аналізуючи водночас граматичні правила, що зазвичай відбувається в разі застосування традиційних методів. Такі методики збагачують і доповнюють матеріал підручників, поживляють урок і, як наслідок, підвищують мотивованість дітей до вивчення англійської мови в майбутньому.

Ключові слова: комунікативний підхід, граматична компетентність, навчання через викладання, мовленнєві вправи, навчання іноземної мови, інтерактивні методи навчання.

Lyudmyla KOKORINA,
 orcid.org/0000-0002-7738-6517

Candidate of Pedagogical Sciences,
 Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methods of Teaching
 Horlivka Institute for Foreign Languages
 Donbas State Pedagogical University
 (Bakhmut, Ukraine) lyuda.kokorina.85@gmail.com

Margaryta LITUNOVA,
 Bachelor Student

Horlivka Institute for Foreign Languages
 Donbas State Pedagogical University
 (Bakhmut, Ukraine) margo.litunova@gmail.com

COMMUNICATIVE METHODS OF TEACHING ENGLISH GRAMMAR

The following article states the topicality and importance of communicative approach in foreign language teaching at modern Ukrainian schools. The dictate of the times brings about transition from traditional methods to the innovative educational approaches. The latter are more effective not only in forming English grammar competence, but also facilitate

modern students' motivation for individual cognitive activity. The authors outline the characteristics of such methods like "Presentation, practice, production", "Total physical response" (its variations: "Theatre", "Action songs for the whole class") and "Learning by teaching".

In spite of its structural semantic orientation the "Presentation, practice, production" method acts out as one of the communicative methods today. It is justified by the way the teachers fill it with. In particular, by using communicative tasks. The "Total physical response" method is based on psychological approach, as it combines cognitive and physical activity, whose cohesion results in fast memorizing of the new grammar and its easy usage in speech. The variations of this method are theatre and action songs for the whole class, both based on conventional acting out of the text. Another effective method is "Learning by teaching". It allows the students step in teacher's shoes and try him/herself in explaining and training academic material. This kind of learning has its own shortcomings (great expanse of time for preparation) but its undoubted advantage is activation of creative thinking and development of some pedagogical skills.

The usage of communicative methods of teaching grammar competence enables students to acquire ne for them grammar structures quickly without analyzing specific grammar rules, which is quite common while using traditional methods. These techniques enrich and complement the contents of students' books, make the lesson more vivid and thus increase students' motivation for learning English in future.

Key words: communicative approach, grammar competence, learning by teaching, communicative tasks, second language acquisition, interactive methods of teaching.

Постановка проблеми. Сучасна українська освітня система перебуває у стані реформування. Усі запроваджені реформи покликані вивести національну систему освіти на якісно новий рівень, максимально наближений до світових стандартів. Зокрема, одним із найважливіших завдань постало запровадження компетентнісного підходу в навчанні, інакше кажучи, перехід від накопичення знань школярами до набуття ними практичних навичок у пошуку, відбору та використанні необхідної інформації у власній практичній діяльності.

У царині навчання іноземних мов уже досить давно застосовують компетентнісний підхід. Головною метою навчання іноземної мови в закладах загальної середньої освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності, або вивчення мови для вирішення власних комунікативних завдань повсякденного життя.

У наш час ще однією із проблем школи є падіння інтересу учнів до навчання. Виходячи із цього, постає питання, яку форму навчання використовувати, щоб мотиваційний потенціал був спрямований на більш ефективне освоєння освітньої програми школярами. Отже, дитину потрібно передусім зацікавити, тобто навчання варто проводити у природній формі, частіше міняти види діяльності тощо. Саме такий урізноманітнений варіант навчання надасть дитині можливість не втомлюватися від одноманітних типових уроків.

Аналіз досліджень. Запровадження і розроблення нових методик навчання іноземної мови є досить актуальними сьогодні. Зокрема, питаннями комунікативного підходу цікавився Н. Хомський, а його ідеї знайшли своє продовження в роботах К. Кандліна, Г. Віддоусона, Д. Хаймса. Проблему навчальної мотивації у вивченні іноземних досліджувала відомий методист Н. Гальскова. Сучасні підходи до викладання іноземних мов і використання інтерактивних технологій стали об'єктами досліджень відомих українських методистів С. Ніколаєвої та О. Пометун.

Мета статті полягає в огляді й узагальненні відомих комунікативно спрямованих методів і прийомів навчання граматики, що є вимогою часу в роботі вчителя іноземної мови й інструментарій яких потребує постійного вдосконалення та поповнення.

Виклад основного матеріалу. Відштовхуючись від ідеї Девіда Нунана про те, що комунікативний підхід на даний момент є об'єднуючою ланкою для безлічі різних методик і прийомів навчання англійської мови (Harmer, 2001: 70), розглянемо окремо деякі із цих методик.

Метод "Presentation, practice, production". Існують два основні методи навчання граматики: індуктивний і дедуктивний. Дедуктивний метод має на меті презентацію граматичного правила, його пояснення і подальшу практику. А за використання індуктивного методу перед учнем ставиться завдання самостійного формулювання правила на основі поданого вчителем матеріалу (Гулямова, 2016). Безумовно, обидва методи мають свої переваги і недоліки. Перевага віддається дедуктивному методу, який вписується в систему трьох "Р" – Presentation, Practice, Production (далі – PPP) (презентація, практика, продукування). PPP складається із трьох етапів.

На першому етапі відбувається презентація (Presentation) будь-якого граматичного матеріалу. У традиційному варіанті учні дивляться правило і вивчають його разом з учителем. За комунікативного підходу використовуються найбільш комунікативно спрямовані способи презентації. Наприклад, історії-комікси або намальовані на дошці картинки, аудіо- або відеозаписи, флешкартки і реальні предмети, з якими можна розіграти сценку. Наприклад, учитель може продемонструвати класу малюнок та змодельовати такі речення:

Mr. Smith is feeding the baby.

Mr. Smith IS feedING the baby.

Mr. Smith <...> IS feed <...> ING the baby.

Mrs. Smith is looking at her laptop.

Mrs. Smith IS lookING at the laptop.

У процесі презентації учні знайомляться із граматичною конструкцією *The Present Continuous* і усно відпрацьовують її в різних ситуаціях, запропонованих учителем.

Другий етап називається «Практика» (“Practice”). Етап практики – це вправлення учнів у вживанні моделі. Цей етап іноді поділяють на два рівні – контрольовану та вільну практику. На цьому етапі учні, які вже засвоїли новий матеріал усно, поступово переходять до письмового відпрацювання, тобто відбувається так званий *drilling* (від англ. – «навчання», «натаскування»). Термін, що вживається на позначення тренування за допомогою вправ, що повторюються. Існує безліч завдань, які можуть використовуватися на даному етапі. До їх числа можна віднести: заповнення пропусків, співвіднесення пропозицій із картинками, складання пропозицій із переплутаних частин, зміну готових пропозицій, такі ігри, як «Пелманізм» (знайти дві однакові картки шляхом перевертання), «Хрестики-нулики» та ін. На цій стадії дуже важлива варіативність завдань, оскільки вчитель має на меті вироблення в учнів досвіду вживання граматичної конструкції в різних контекстах.

Серед багатьох видів діяльності виділяють такі вправи:

- відтворення речень або звуків, разом або індивідуально;
- заміни слова або речення в парах;
- встановлення відповідності речень;
- вправи на заповнення пропусків;
- робота в парах, де один ставить запитання, а інший відповідає на них.

Мета цього етапу – удосконалити знання. виправлення помилок є важливим на цьому етапі, тому вчителю потрібно переконатись, що він уважно стежить за учнями для негайного виправлення помилок.

На завершальному етапі «Продуктування» (*Production*) учні повинні ввести відпрацьоване правило в мовлення. Тут вибір завдань також великий, він залежить від віку учнів та рівня їхніх знань. Найбільш придатними для учнів будуть: так звані настільні «гри-бродилки», де за допомогою фішок і кубика учень просувається від старту до фінішу, завдання на порівняння двох картинок, ігри на інформаційні прогалини (*information gaps*), завдання з персоналізацією та ін.

Незважаючи на те, що спочатку метод PPP уважався абсолютно некомунікативним, викладачі та методисти змогли за допомогою заповнення всіх етапів комунікативно спрямованими завданнями докорінно його змінити. І *teacher-centered lessons* (уроки, орієнтовані на вчителя) стали набагато більш *learner-centered* (учнецентровані), а отже, стали відповідати стандартам комунікативного підходу. І саме тому на основі цього методу і будується більшість сучасних навчально-методичних комплексів.

Method “Total Physical Response” (далі – TPR), або метод повного фізичного реагування, з’явився у другій половині XX ст. Сталося це завдяки спостереженням відомого професора психології Дж. Ашера. У процесі вивчення поведінки дітей він зауважив, що перш ніж самим навчитися говорити, діти слухають вимову батьків і виконують їхні команди. Так він прийшов до ідеї про те, що слова і фрази найкраще запам’ятовуються, якщо на них реагувати дією (Asher, 1966).

Підлітки вже мають досвід вивчення іноземної мови, тому їхні когнітивні процеси досягають вищої якості. Вони вміють добре читати і писати, можуть аналізувати тексти і граматику. Проте фізичні дії є чудовою мотивацією для них.

Метою TPR є опанування мови з опорою на усне володіння і спілкування, яке буде зрозумілим носію мови. Розуміння є засобом досягнення мети. Ця мета ділиться на цілі, які повинні бути простими, актуальними і досягнутими за один або два уроки.

Грамматика викладається індуктивно, учні повинні зрозуміти правило під час занять. Обрані граматичні особливості та лексичні елементи повинні відповідати рівню володіння мовою. На уроці можна ввести 12–36 нових лексичних одиниць залежно від розміру класу. Словниковий запас та граматичні структури переважають на уроках. Основним видом діяльності є імперативні вправи.

Також Дж. Ашер припустив, що під час навчання дітей іноземної мови варто задіяти не тільки ліву півкулю мозку, що відповідає за абстрактно-логічне мислення і мовні здібності, але й праву півкулю, за допомогою рухів і наочних матеріалів. По суті, TPR – це спосіб запам’ятовування нового матеріалу через жести, міміку і виконання команд.

Звичайно, TPR можна адаптувати відповідно до різних потреб, але ідея не змінюється. На початку вчитель пропонує учням здійснювати ті ж дії, що і він, наприклад: “*Standup, sit-down*” («Встаньте, сядьте»). Коли ця дія успішно виконана, учитель припиняє показувати дії і дає інструкції тільки словами. Далі йдуть команди для двох або трьох дій поспіль, наприклад: “*Standup, walk to the sofa, and sit-down*” («Встань, підійди до дивана та сядь»). Порядок команд повинен змінюватися, оскільки учні не повинні запам’ятовувати фіксовані процедури. Учитель повинен також давати команди, які не були вивчені раніше, щоби спонукати до розвитку гнучкості розуміння, наприклад: “*Jump. Point to the door. Jump to the door*” («Стрибай. Вкажи на двері. Стрибай до дверей»).

Надалі потрібні складніші дії, іноді пов’язані з уявою, наприклад: “*Sit in the car, turn the key, look around, and honk the horn twice*” («Сідай в машину, поверни ключа, озирнися та двічі посигналь»). Словник і граматику можна провести послідовно,

погляньмо на приклад, де використовуються умовні речення: "If today is Friday, jump up and clap your hands" («Якщо сьогодні п'ятниця, підстрибни і плесни в долоні»).

Зазвичай у кінці уроку команди записуються на дошці. Письмова мова підсилює розмовну мову. На більш високих рівнях читання і письмо вивчаються більшою мірою, чим вище рівень, тим більш традиційні методи використовуються.

Потрібно зауважити, що методологія TPR включає в себе фізичні дії в основному в різних іграх. Ігри можуть зняти стрес під час вивчення мови і допомогти учням досягти успіху, навчаючись природним шляхом. Використання різних ігор допомагає вчителям впоратися з різними стилями навчання. Ігри допомагають учням використовувати і вдосконалювати своє мислення, механізми вирішення проблем, уміння слухати і говорити. Успішна гра повинна включати в себе чотири компоненти:

- конкуренцію;
- зміст;
- винагороду;
- об'єктивний релевантний зміст.

Грамматика, словниковий запас, а також структура мови можуть викладатися в іграх. Вони засвоюються шляхом повторного впливу на мову під час гри. Часто учні зосереджені на діяльності і в кінцевому підсумку засвоюють мову підсвідомо. Вони зазвичай більш мотивовані, щоби грати в ігри, ніж виконувати завдання за партою.

Зазвичай існують кілька типів ігор, наприклад, карткові ігри, командні ігри, криголами (ігри, які допомагають учасникам познайомитися один з одним). Кожний тип має свою специфічну функцію і розвиває різні навички та здібності; усі вони можуть урізноманітнити уроки англійської мови.

Однією з ефективних ігор за методикою TPR є кругова гра. Учні сидять у колі на своїх стільцях. Учитель дає такі інструкції: "Everyone who has a sister change your seats" («Усі, у кого є сестра, міняються місцями»). Той, хто підходить під опис, повинен встати і помінятися місцем з іншим, решта залишаються на своїх місцях. Після декількох раундів забирається стілець, отже, одна людина не отримує місця. Той, хто вибуває із гри, вигадує нові умови тощо. Таким чином, діти тренують говоріння та розуміння на слух за допомогою гри.

Для учнів із більш високим рівнем володіння мовою існує така гра, як "TPR Theater" («Teamp»). Це імпровізована гра. Роль учителя полягає в тому, що він повинен розповідати історію та спрямовувати учнів. Наприклад, сцена в парку, де прогулюються двоє друзів. Учитель дає завдання: "Pinch her nose" («Ущипни її ніс») або "Tickle her" («Лоскочи її»).

Знову ж таки, у цьому випадку, який сюжет або як він закінчується, насправді не має значення. Це не

найважливіші речі, тому не потрібно зациклюватися на них. Усе це просто привід для практики мови.

Також ефективним інструментом для поліпшення пам'яті є гра "Action Songs for the Whole Class" («Рухливі сніви разом у класі»). Спочатку потрібно визначити важливі слова в пісні. Тобто слова, які, за задумом учителя, учні мають запам'ятати.

По-друге, потрібно вибрати відповідні жести для цих слів. Дія може видатися очевидною для таких слів, як: "I'm jumping" («Я стрибаю»), "I am watching" («Я дивлюся»), "I am laughing" («Я сміюся») та ін. Отже, діти повторюють The Present Continuous Tense. Потрібно пам'ятати, що жести не обов'язково повинні бути точними. Вони мають бути тільки подобою того, що вони означають.

Гра "Imitation" («Імітація»). Учитель дає такі завдання: "I hug a teddy bear" («Я обіймаю ведмедя»), "I drive a car" («Я веду машину»), "I fly a plane" («Я лечу літаком»). І це дуже доречно для комунікативного підходу, оскільки діти вчать не просто слова, а цілі речення. Таким чином вони засвоюють теперішній час.

Основними плюсами TPR є:

- мимовільність запам'ятовування лексики та граматики;
- велика варіативність діяльності (діти можуть виконувати команди, розігрувати сценки, інсценувати пісні, грати в різні ігри ("Simon Says"), шаради тощо);
- можливість інтеграції в будь-який урок (як фізична розминка).

Метод "Lernen durch Lehren. Learning by teaching" (далі – LDL), або методика навчання через навчання, був розроблений німецьким професором Ж. Мартаном. Сутність цієї методики полягає в тому, що учні виконують на уроках роль учителя. І це допомагає їм навчитися передавати свої знання іншим (Gartner, 1971: 84). На уроках англійської мови у школі така методика застосовується досить рідко через велику кількість недоліків, основним з яких є значна витрата часу на введення методу. Але елементи даної методики знаходять ефективне застосування в межах комунікативного підходу.

З огляду на те, що майже всім дітям подобається наслідувати дорослих, вони з великим ентузіазмом готові взяти на себе роль викладача. Наприклад, на стадії вивчення граматики діти можуть усіма відомими їм (раніше застосовуваними вчителем) іграми та прийомами перевірити знання учнів або пояснити нове правило, перевірити домашнє завдання. У закладі загальної середньої освіти учні можуть самостійно підготувати вдома невеликий фрагмент уроку і презентувати його у класі. Беручи на себе роль учителя, учні відчують відповідальність, можуть показати іншим не тільки свою здатність до наслідування, а й рівень володіння мовою,

а особливо їхній рівень граматичної компетентності, адже мова вчителя повинна бути граматною і чіткою. Навіть більше, за такої методики учні, які звикли тільки виконувати команди “Standup”, “Sit down”, “Look at me”, повинні ці команди озвучувати, що сприяє переносу даних виразів із пасивного словника в активний.

Учням пропонується експериментувати, щоб віднайти такі способи викладання, які в подальшому допоможуть їм краще засвоювати матеріал. Окрім забезпечення вивчення матеріалу, ще одним завданням методу є навчити учнів життєвим навичкам, як-от повага до інших людей, планування, вирішення проблем, ораторські здібності та навички спілкування. Викладач продовжує брати активну участь, втручаючись для подальшого пояснення чи надання підтримки, якщо учні-викладачі мають певні сумніви або якщо інші учні не розуміють матеріал.

Одним зі способів навчання за допомогою LDL є методика *Plastic platypus learning*, або *Platypus learning* («Пластичне навчання качкодзьоба», або «Навчання качкодзьоба»). Цей метод ґрунтується на аргументах, які доводять, що навчання неживого предмета покращує розуміння й утримання знань в учнів. Перевага цього методу полягає в тому, що учень не потребує присутності іншої людини для викладання предмета.

Назва «Навчання пластичного качкодзьоба» – це парафраз відомої техніки розробки програмного забезпечення: налагодження гумової качки, у якій програміст може знаходити помилки у своєму коді самостійно, просто пояснюючи, що робить код, рядок за рядком, неживому предмету, а саме гумовій качці.

Для підвищення ефективності навчання пластичного качкодзьоба учням рекомендується зробити так:

1. Підготувати нотатки під час вивчення предмета.

2. Підготувати урок із предмета (цей розділ потребує більше часу й енергії, у деяких ситуаціях може бути пропущений).

3. Викладати предмет без використання нотаток (учень повинен знати матеріал заздалегідь).

Очевидно, що ця техніка може працювати з будь-яким неживим предметом, а не тільки із пластичним качкодзьобом.

За допомогою методу LDL учні краще засвоюють матеріал, тому що вони його намагаються краще донести своїм однокласникам, адже відчують відповідальність. Учитель, зі свого боку, може виявити, чи зрозуміли учні матеріал, чи є якісь прогалини в їхніх знаннях.

“Presentation Practice Production”, “Total Physical Response” і “Lernen Durch Lehren” є, мабуть, найпоширенішими і найвідомішими комунікативно спрямованими методами формування англомовної граматичної компетентності.

Висновки. З огляду на викладений матеріал, вважаємо за потрібне ще раз підкреслити важливість використання комунікативного підходу в навчанні іншомовної граматичної компетентності. Актуальна освітня парадигма в навчанні іноземних мов, задекларована в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти, доводить необхідність навчання мови для повсякденного користування, а не для власне самого знання іноземної мови. Тому застосування таких методик, як «Презентація, практика, продукування», «Повне фізичне реагування», «Навчання через викладання», не лише активує комунікативну компетентність учнів, а ще й мотивує їх на подальшу пошукову навчальну діяльність. Тематика комунікативно орієнтованих методів навчання граматики не обмежується нашим дослідженням, може бути продовжена в галузі науково-педагогічних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гулямова М. Inductive vs. deductive approach in teaching foreign languages. *Молодой ученый*. 2016. № 3. С. 808–810.
2. Asher J. The Learning strategy of the Total Physical Response : A Review. *The Modern Language Journal*. 1966. Vol. 50. № 2. P. 79–84. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED028664.pdf>.
3. Gartner A., Kohler M., Riessman F. Children teach children: learning by teaching. New York : Harper & Row, 1971. 180 p.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 3rd ed. New York : Longman, 2001. 370 p.

REFERENCES

1. Guliamova M. Kh. Inductive vs deductive approach in teaching foreign languages. *Molodoi uchoniyy*. 2016. № 3. pp. 808-810 [in Russian].
2. Asher J. J. The Learning strategy of the Total Physical Response: A Review. *The Modern Language Journal*. 1966. Vol. 50. № 2. pp. 79–84. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED028664.pdf>
3. Gartner A., Kohler M. C., Riessman F. Children teach children: learning by teaching. New York: Harper & Row, 1971. 180 p.
4. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 3rd ed. New York: Longman, 2001. 370 p.